

बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठन**रविन्द्र कुमार यादव**

raviyadav99944@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत लेखमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीको नेपाली भाषाका वाक्य गठनका बारेमा अध्ययन गरिएको छ । यो अनुसन्धान लेख गुणात्मक अनुसन्धानको स्थलगत एवम् पुस्तकालीय अध्ययनमा आधारित छ । यसमा तथ्य सङ्कलन गर्न प्राथमिक र द्वितीयक दुबै स्रोतको उपयोग गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतका रूपमा यस क्षेत्रमा अध्ययन गर्ने बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरू तथा द्वितीयक स्रोतका रूपमा बज्जिका र नेपाली भाषाका विभिन्न पुस्तकहरू, व्याकरणहरू, लेख, रचनाहरूको प्रयोग गरिएको थियो । सङ्कलन गरिएका तथ्यहरूलाई व्याकरणिक सिद्धान्तहरू लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका सन्दर्भमा व्याकरणिक नियमहरूका आधारमा वर्णनात्मक विधि अनुसार व्याख्य विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययनबाट नेपाली भाषाका लिङ्गत, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा वाक्य गठन गर्दा बज्जिका मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्त्रीलिङ्ग, बहुवचन र उच्च आदरका वाक्यहरूमा क्रियापदको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो भने पुलिङ्ग, एक वचन र सामान्य आदरका वाक्यहरूमा अत्यन्त कम त्रुटि पाइयो । त्यस्तै पुरुषका आधारमा वाक्य गठन प्रक्रियालाई हेर्दा प्रथम र द्वितीय पुरुषका वाक्यहरूमा क्रियापदको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो भने तृतीय पुरुषमा अत्यन्तै कम त्रुटि गरेको पाइयो । यसको मुख्य कारण बालबालिकामा कर्ता अनुसारको क्रियापदको प्रयोगमा अन्योलता देखिनुका साथै मातृभाषा बज्जिकाको प्रभावले गर्दा समेत यस्ता त्रुटिहरू गरेको पाइयो ।

मुख्य शब्दावली अनुसन्धान, गणराज्य, जनगणना, बज्जि, बज्जिका भाषा ।

अध्ययनको पृष्ठभूमि

प्राचीन कैथी लिपिमा संरचित भाषालाई बज्जिका भाषा भनिन्छ । यसको उत्पत्ति करिब २५०० वर्ष पहिला भएको मानिन्छ । नेपाल बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक देश हो । अनेकतामा एकता भएको देशका रूपमा चित्रित नेपालमा १४२ जातजाति, १० धर्म र १२४ मातृभाषाको सङ्ख्या रहेको छ (जनगणना, २०७८) । नेपालमा बोलिने भाषाहरूमध्ये नेपाली भाषा बोल्ने वक्ताको सङ्ख्या ४४.६४ प्रतिशत रहेको छ । जो नेपालमा बोलिने भाषाहरूमध्येकै सबै भन्दा बढी वक्ता रहेको छ । नेपाली भाषा भारोपेली भाषा परिवारको एक समृद्ध भाषा रहेको छ । भुसाल र भट्ट (२०७०) का अनुसार नेपाली भाषाको विकास भारोपेली भाषा परिवारको आर्य इरानेली शाखाबाट संस्कृत, प्राकृत र

अपभ्रंश हुँदै भएको हो । नेपाली भाषा नेपाल लगाएत अन्य विभिन्न देशमा समेत बोलिने र यस भाषामा भएका अनुसन्धान, लेखिएका साहित्यले गर्दा यसलाई समृद्ध र लोकप्रिय बनाउने का गरेको छ ।

बज्जिका भाषा नेपालमा बोलिने मातृभाषाहरूमध्येका एक प्रमुख भाषाको रूपमा रहेको छ । यस भाषाको सम्बन्ध प्राचीन बज्जि गणराज्यसित रहेको छ । विश्वको प्रथम गणतान्त्रिक व्यवस्थाको लागि प्रसिद्ध बज्जि गणराज्यको विकास र विस्तारको इतिहास प्राचीन वैशालीसित जोडिन्छ (अरुण, सन् २००८) । बज्जि र बज्जिका प्राचीन इतिहासहरूमा तत्कालीन बज्जि गणराज्यको केन्द्र अर्थात् राजधानी वैशाली थियो । बज्जि गणराज्यको भाषा बज्जिका भएको र यस भाषाको जन्म पनि वैशालीमा नै भएको मानिन्छ (गिरी, २०७०) । वैशाली वर्तमान भारतको विहार राज्यको एक जिल्लाको नाम हो । यस भाषाको ऐतिहासिकता ३ हजार वर्ष पुरानो हो (यादव : २०६९) । त्यस्तै पोखरेल, (२०७६) ले यस भाषाको सम्बन्ध गौतम बुद्धसित रहेको बताउँछन् । बज्जिका भाषाको आफ्नै लिपि छन् । जसलाई कैथी नामले चिनिन्छ तर हाल आएर देवनागरी लिपिलाई यसले अङ्गीकार गरिसकेको छ (भाषा आयोग, २०७८) । बज्जिका भाषाको सम्बन्ध भारोपेली भाषा परिवारको अर्धमागधीसित रहेको छ (अरुण, सन् २००८) । यसका आफ्नै वर्णहरूको विशेषता र स्वर तथा व्यञ्जन वर्णको विधान रहेको छ ।

बज्जिका भाषा नेपाल र भारतको विहारमा बोलिन्छ । यस भाषाको गढ क्षेत्र नेपालको सर्लाही, रौतहट र बारा जिल्ला रहेको छ । बज्जिका भाषा नेपालमा पनि सबै ठाउँमा एकैनासको छैन । नेपालमा बोलिने बज्जिकालाई स्थानीय परिवेश अनुसार भाषिक भेद छुट्याइएको छ । भाषा आयोग (२०७८) का अनुसार आदर्श बज्जिका, पूर्वी बज्जिका, पश्चिमी बज्जिका, थारु प्रभावित बज्जिका र मुस्लिम गरी पाँच भाषिका रहेको छ । यो भाषा नेपालको प्रमुख मातृभाषाहरूमध्येको एक भए ता पनि यस भाषामा अध्ययन अनुसन्धान, साहित्य लेखन, लेख, रचना कम भएकोले यसको विकास तथा विस्तारमा समस्या आएको देखिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा बज्जिका भाषाबारे सामान्य जनचेतना २०५० को दशकदेखि मात्र आउन थालेको हो भने वि.सं. २०५८ सालको जनगणनामा बज्जिका भाषाले प्रवेश पाएको थियो (साह र अधिकारी, २०७९) । वि.सं. २०६८ तथा २०७८ को जनगणनामा समेत देशको सातौँ ठूलो मातृभाषाको स्थान पाएको छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र २०७८) ।

तालिका नं. १

मूल वक्ताहरूको सङ्ख्या (जनगणना, २०७८)

क्र.स.	भाषा	भाषा परिवार	वक्ताहरू	प्रतिशत
१	नेपाली	भारोपेली	११,८२६,९५३	४४.६४
२	मैथिली	भारोपेली	३०,९२,५३०	११.६७

३	भोजपुरी	भारोपेली	१५,८४,९५८	५.९८
४	थारु	भारोपेली	१५,२९,८७५	५.७७
५	तामाङ्	चिनियाँ तिब्बती	१३,५३,३११	५.११
६	नेपाल भाषा (नेवार)	चिनियाँ तिब्बती	८,४६,५५७	३.२०
७	बज्जिका	भारोपेली	७,९३,४१६	२.९९

तालिका नं. २

विभिन्न भाषाहरूका बिचमा सैद्धान्तिक र शैक्षणिक दृष्टिले अध्ययन गर्न सकिन्छ । भाषाका विविध पक्षहरूका आधारमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न सकिन्छ । यस सन्दर्भमा अधिकारी, (२०७४) ले भन्छन् : शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले व्यतिरेकी अध्ययन त्यस्ता भाषाहरूका बिच विशेष उपयोगी मानिन्छ , जुन एक अर्काको सम्पर्कमा बोलिन्छन् ,

व्यवहृत हुन्छन् (पृ.१३५) । कुनै भाषा सिक्सके पछि र त्यसमा बानी परिसकेपछि अर्को भाषा सिक्नुलाई दोस्रो भाषा सिकाइ भनिन्छ (शर्मा र पौडेल, २०६८) । यसै सन्दर्भमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा आर्जन गर्ने गर्छन् । नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू गर्ने गर्छन् । त्यस्ता त्रुटिका क्षेत्रहरू धेरै रहेका छन् । बज्जिका भाषाको र नेपाली भाषाको वाक्य तहमा धेरै अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइँदैन । तसर्थ यस अनुसन्धान लेखको मुख्य उद्देश्य बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठन पहिल्याउनु रहेको छ । यसमा पनि विशेषतः लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा वाक्य गठनमा केन्द्रित रही व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययन विधि :

यो लेख गुणात्मक अनुसन्धानको स्थलगत एवम् पुस्तकालीय अध्ययनमा आधारित छ । यसमा स्थलगत अध्ययन अनुसार प्राथमिक स्रोतको तथ्य र पुस्तकालीय अध्ययन अनुसार द्वितीयक स्रोतको तथ्य सङ्कलन गरिएको छ । अनुसन्धानकर्ताले जुन उद्देश्यअनुसार अनुसन्धान गर्दै छ, सो उद्देश्य परिपूर्तिका लागि आफ्नै बुद्धि विवेकद्वारा नमुना छनोट गर्ने विधि नै उद्देश्यपूर्ण नमुना छनोट विधि हो । यसमा अनुसन्धानकर्ताले एकाइ छनोट गर्दा सान्दर्भिक र प्रमाणिक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने आधारमा केकसरी नमुना छनोट गर्ने भनी आफै निर्णय गर्ने भएकोले यसलाई निर्णयात्मक नमुना छनोट पनि भनिन्छ (खनाल, २०८०, पृ. १३८) । प्राथमिक तथ्य सङ्कलन गर्न बज्जिका भाषा बाल्ने सम्पूर्ण बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्या मानी यस अध्ययनको लागि आवश्यक नमुना छनोट गर्दा लेखको उद्देश्यअनुरूपका बालबालिकालाई उद्देश्यमूलक प्रक्रिया अनुसार रौतहट जिल्ला चन्द्रपुर न.पा. वडा नं. १ का दुई विद्यालयका कक्षा ३ देखि ७ सम्मका ५१५ जना र कक्षा ५ देखि ८ सम्मका ५१५ जना बज्जिका भाषी विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुना छनोट गरिएको छ ।

प्राथमिक स्रोतका रूपमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूसँग अनुसन्धानको उद्देश्य अनुसारको प्रश्नावली तयार गरियो । त्यसपछि बालबालिकासँग क्रमशः उद्देश्यमूलक ढङ्गले प्रश्न गर्दै निजले बोलेका वाक्यहरू टिपोट गरियो । यसका साथै विद्यार्थीहरूले आपसमा कुरा गर्दा प्रयोग गरेका वाक्यसमेत टिपोट गरियो । द्वितीयक स्रोतका रूपमा नेपाली भाषासम्बन्धी पुस्तक, व्याकरण, बज्जिका भाषासम्बन्धी पुस्तक, व्याकरण, लेख, रचनाहरूलाई उपयोग गरियो । यसरी सङ्कलन गरिएका सामग्रीलाई वाक्य गठनका सिद्धान्तलाई आधार मानी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्य गठनमा देखिएका विचलनको अध्ययन गरिएको छ । यसमा दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली बोल्ने बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा वाक्य गठन गर्दा देखिएका त्रुटिहरू केलाइएको छ ।

व्याख्या विश्लेषण

यस अनुसन्धानमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीको नेपाली भाषाको वाक्य गठनका बारेमा अध्ययन गरिएको छ । यस क्रममा व्याख्या विश्लेषणमा बज्जिका भाषा र नेपाली भाषाका वाक्य रचनालाई तालिकामा प्रस्तुत गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरू बिचको रूपायनिक मेललाई सङ्गति भनिन्छ । यस्तो सङ्गतिमा विशेष गरेर कर्ता र क्रियापद तथा विशेष्य र विशेषण बिचको मेललाई लिइन्छ । वाक्यमा लिङ्ग, वचन, पुरुष तथा आदरका दृष्टिले कायम हुने सङ्गति विशेष महत्वपूर्ण छ (अधिकारी, २०७५) । बज्जिका भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्य गठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूलाई विभिन्न आधारमा व्याख्या गरिएको छ । लिङ्गका आधारमा स्त्री वा पोथी जाति र भाले वा पुरुष जाति गरि दुई भागमा व्याख्या गरिएको छ । यस्तै एउटा चिज, व्यक्ति, वस्तु बुझाउने र दुई वा सोभन्दा बढी चिज, व्यक्ति, वस्तु आदि बुझाउने पदहरूका आधारमा वचनको व्याख्या गरिएको छ । वक्ता, श्रोता र कुरा गरिने व्यक्ति (विषय) का आधारमा पुरुषका तिन प्रकारको बारेमा व्याख्या गरिएको छ । त्यस्तै आफूभन्दा सानो, उमेर, नाता वा सम्बन्धका दृष्टिले मान गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई गरिने आदर, आफूसरहका व्यक्तिलाई समान्य शिष्टाचारसहित वा आफूभन्दा साना व्यक्तिलाई माया गर्दा प्रयोग गरिने आदर र आफूभन्दा ठुला वा मान गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई गरिने आदरका आधारमा आदरलाई तीन भागमा विभाजित गरेर व्याख्या गरिएको छ । यसअनुसार बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको वाक्य गठनमा लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा देखिएका विचलनलाई तालिकामा प्रस्तुत गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

लिङ्गका आधारमा वाक्य गठन

स्त्री वा पुरुष जाति बुझाउने वा छुट्याउने व्याकरणको चिन्हलाई लिङ्ग भनिन्छ । लिङ्ग स्त्री र पुरुष गरी दुई प्रकारको रहेको छ । लिङ्गको अभिव्यक्ति नाम, विशेषण र क्रियापदमा हुन्छ, (बराल र एटन, २०६८) । लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटी हो । नाममा निहित लिङ्गलाई वाक्यका अन्य शब्दहरूले पनि प्रकट गर्ने सम्भावना रहन्छ तब लिङ्गको सङ्गति सम्बन्धी कुरा प्रासङ्गिक हुन जान्छ, (अधिकारी, २०७५) ।

स्त्रीलिङ्ग :

पोथी वा स्त्री जातिलाई बुझाउने लिङ्गलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
बहिनी घर गई ।	बहिनी घर गयो ।
छोरी पाठ पढ्छे ।	छोरी पाठ पढ्छ ।
राधाले किताब किनिन् ।	राधाले किताब किने ।
माहिली बजार जान्छे ।	माहिली बजार जान्छ ।
मोटी केटी दौडी ।	मोटी केटी दौड्यो ।
अस्मिता घर गई ।	अस्मिता घर गयो ।
छोरी स्कूल जान्छे ।	छोरी स्कूल जान्छ ।
बहिनी पढ्न गई ।	बहिनी पढ्न गयो ।

पुलिङ्ग :

भाले वा पुरुष जातिलाई बुझाउने लिङ्गलाई पुलिङ्ग भनिन्छ ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
भाइ घर गयो ।	भाइ घर गयो ।
छोरा पाठ पढ्छ ।	छोरा पाठ पढ्छ ।
राजनले किताब किन्यो ।	राजनले किताब किन्यो ।
माहिलो बजार जान्छ ।	माहिलो बजार जान्छ ।
बदमास केटा दौड्यो ।	बदमास केटा दौड्यो ।
श्याम घर गयो ।	श्याम घर गयो ।
छोरा स्कूल जान्छ ।	छोरा स्कूल जान्छ ।
भाइ पढ्न गयो ।	भाइ पढ्न गयो ।

माथिको तालिकालाई हेर्दा बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूले प्रायजसो सबैले वाक्य गठन गर्दा स्त्रीलिङ्गी क्रियापदमा गल्ती गरेको देखिन्छ । वाक्य गठन गर्दा कर्ता स्त्रीलिङ्ग भएपनि क्रिया पुलिङ्गी प्रयोग गरेको देखिन्छ । पुलिङ्ग कर्ता भएको वाक्यमा कुनै त्रुटि नगरी शुद्ध वाक्य गठन गरेका छन् । यस्तो त्रुटिहरूका कारण विद्यार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभाव तथा स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्गी क्रियापदको बारेमा अन्योल भएको देखियो ।

वचनका आधारमा वाक्य गठन

सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणको चिन्हलाई वचन भनिन्छ । नेपालीमा एउटा बताउन एकवचन र एकभन्दा बढीलाई बताउन बहुवचनको प्रयोग गरिने हुनाले वचन दुई किसिमका छन् (बराल र एटम, २०६८) । नामको सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिलाई वचन भनिन्छ (अधिकारी, २०७५) । वचनको अभिव्यक्ति नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदमा हुन्छ ।

एक वचन :

एउटा मात्र व्यक्ति, वस्तु वा पदार्थको सङ्ख्या जनाउने शब्द/पदलाई एकवचन भनिन्छ ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
म घरतिर जान्छु ।	म घरतिर जान्छु ।
राधाले किताब पढ्छे ।	राधाले किताब पढ्छे ।
बहिनी मामाघर गई ।	बहिनी मामाघर गयो ।
विजय घर गयो ।	विजय घर गयो ।
अमरले किताब किन्यो ।	अमरले किताब किन्यो ।
मनिषाले गृहकार्य गर्नेछिन् ।	मनिषाले गृहकार्य गर्नेछ ।
म बजार जान्छु ।	म बजार जान्छु ।
सपनाकी दिदी मेला घुम्न गई ।	सपनाकी दिदी मेला घुम्न गई ।

बहुवचन :

एकभन्दा बढी व्यक्ति, वस्तु वा पदार्थको सङ्ख्या जनाउने शब्द/पदहरूलाई बहुवचन भनिन्छ ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
हामी घरतिर हिँड्यौं ।	हामी घरतिर हिँड्यो ।
राधाहरू किताब पढ्छन् ।	राधाहरू किताब पढ्छ ।
बहिनीहरू मामाघर गए ।	बहिनीहरू मामाघर गयो ।
सबै विद्यार्थीहरू घर गए ।	सबै विद्यार्थीहरू घर गयो ।
बहिनीहरूले किताब किने ।	बहिनीहरूले किताब किन्यो ।
मनिषाहरूले गृहकार्य गरे ।	मनिषाहरूले गृहकार्य गर्यो ।
हामी बजार जान्छौं ।	हामी बजार जान्छु ।
सपनाकी दिदीहरू मेला घुम्न गए ।	सपनाकी दिदीहरू मेला घुम्न गयो ।

माथिका तालिका अनुसार बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूले वाक्य गठन गर्दा बहुवचनका वाक्यहरूमा गल्ती गरेको देखिन्छ । वाक्य गठन गर्दा कर्ता बहुवचनका हुँदा पनि क्रियापद एकवचनको प्रयोग गरिएको देखिन्छ तर एकवचनका वाक्यहरूमा प्राय गल्ती गरेको देखिँदैन । यस्तो त्रुटिहरूका कारण विद्यार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभाव तथा एक वचन र बहुवचनका क्रियापदको बारेमा अन्योल भएको देखियो ।

आदरका आधारमा वाक्य गठन

नाम, सर्वनाम र क्रियापदले व्यक्त गर्ने व्यक्तिको सामाजिक इज्जत र प्रतिष्ठा व्यक्त गर्ने शब्द तथा पदको सङ्गतिलाई आदरार्थी भनिन्छ (बराल र एटन, २०६८) । आदरका सन्दर्भमा सामान्य आदर, मध्यम आदर र उच्च आदर गरि तिन भागमा वर्गीकरण गरिएको छ (अधिकारी, ढकाल र अन्य, २०८१) । आफूभन्दा सानो, उमेर, नाता वा सम्बन्धका दृष्टिले मान गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई गरिने आदर सामान्य आदर, आफूसरहका व्यक्तिलाई सामान्य शिष्टाचारसहित वा आफूभन्दा साना व्यक्तिलाई माया गर्दा प्रयोग गरिने आदर मध्यम आदर र आफूभन्दा ठुला वा मान गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई गरिने आदरलाई उच्च आदर भनिन्छ (अधिकारी, ढकाल र अन्य, २०८०) ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
सर (शिक्षक) आउनुभयो ।	सर आयो ।
दिदीले माया गर्नुहुन्छ ।	दिदीले माया गर्छ ।
हामीले गल्ती गर्दा म्यामले पिट्नुहुन्छ ।	हामीले गल्ती गर्दा म्यामले पिट्नुछ ।
दाइले किताब दिनुभयो ।	दाइले किताब दियो ।
बस आयो ।	बस आउनुभयो ।
मैले गृहकार्य गरें ।	मैले गृहकार्य गर्नुभयो ।
भाइ बजार गयो ।	भाइ बजार गयो ।
तिमी घर जाउ ।	तिमी घर जाउ ।
कुकुर आयो ।	कुकुर आउनुभयो ।

माथिको तालिका हेर्दा बज्जिका भाषी विद्यार्थीले वाक्य गठन गर्दा आदरार्थी वाक्यको क्रियापदको प्रयोगमा त्रुटि गरेको देखिन्छ। वाक्य गठन गर्दा उच्च आरार्थी वाक्यमा सामान्य आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानवेतर कर्तामा समेत उच्च आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेको देखिन्छ तर सामान्य आदरार्थी वाक्य गठनमा प्राय त्रुटि गरेको देखिँदैन। यस्तो त्रुटिहरूका कारण विद्यार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभाव तथा आदरका आधारमा क्रियापदको प्रयोग बारेमा अन्योल भएको देखियो।

पुरुषका आधारमा वाक्य गठन

व्यक्तिलाई बुझाउने व्याकरणको चिन्हलाई पुरुष भनिन्छ। नेपाली व्याकरण अनुसार बोल्ने (वक्ता) व्यक्तिलाई जनाउने प्रथम पुरुष, सुन्ने (श्रोता) व्यक्तिलाई जनाउने द्वितीय पुरुष र कुरा गरिने व्यक्ति (विषय) लाई जनाउने तृतीय पुरुष गरी तीन प्रकारका पुरुषहरू पाइन्छन् (बराल र एटम, २०६८, पृ.४३)।

प्रथम पुरुष :

कुनै पनि विषयमा बोल्ने व्यक्तिलाई जनाउने पुरुषलाई प्रथम पुरुष भनिन्छ। यसमा म र हामी सर्वनाको प्रयोग गरिन्छ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
म खाना खान्छु।	म खाना खान्छु।
हामीले पाठ पढ्यौं।	हामीले पाठ पढ्यो।
मैले गृहकार्य गरें।	मैले गृहकार्य गरें।
म बजार जान्छु।	म बजार जान्छु।
मैले बजारबाट तरकारी किनेर ल्याएँ।	मैले बजारबाट तरकारी किनेर ल्यायो।
हामीले गृहकार्य गर्‍यौं।	हामीले गृहकार्य गर्‍यो।
हामी आज विद्यालय जान्छौं।	हामी आज विद्यालय जान्छु।
म मामा घर जान्छु।	म मामा घर जान्छु।
मैले विवशलाई कपि दिएँ।	मैले विवशलाई कपि दियो।

माथिको तालिकाको वाक्य गठन हेर्दा प्रथम पुरुषको म सर्वनाम प्रयोग भएका वाक्य गठनमा केही विद्यार्थीले सामान्य त्रुटि गरेको र धेरैजसो विद्यार्थीहरूले स्तरीय वाक्य गठन गरेको देखियो। हामी सर्वनाम प्रयोग भएका वाक्यहरूमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिन्छ। यसको कारण विद्यार्थीले म र हामी कर्तामा प्रयोग हुने क्रियापदमा विभेद गर्न नसकेको देखियो। यसका साथै बज्जिका भाषामा म र हामी जनाउने सर्वनाम हम र हमनीमा प्रयोग हुने क्रियापद समान रहेको हुनाले समेत यस्तो त्रुटि भएको देखिन्छ।

द्वितीय पुरुष :

कुनै पनि विषयमा सुन्ने व्यक्तिलाई जनाउने पुरुषलाई द्वितीय पुरुष भनिन्छ। यसमा तँ, तिमी, तपाईं, हजुर आदि प्रयोग गरिन्छ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
--------------	-------------------------------

तँ घर जा ।	तँ घर जाऊ ।
तिमीले पाठ पढ्यौ ।	तिमीले पाठ पढ्यो ।
तिमीले गृहकार्य ग्यौ ।	तिमीले गृहकार्य ग्यो ।
तपाईं बजार जानुहुन्छ ।	तपाईं बजार जान्छ ।
तापाईंले बजारबाट तरकारी किनेर ल्याउनुभयो ।	तापाईंले बजारबाट तरकारी किनेर ल्याउनुभयो ।
तिमीले गृहकार्य ग्यौ ।	तिमीले गृहकार्य ग्यो ।
तिमी आज विद्यालय जान्छौ ।	तिमी आज विद्यालय जान्छौ ।
हजुर मामा घर जानुहुन्छ ।	हजुर मामा घर जान्छ ।
हजुरले विवशलाई कपि दिनुभयो ।	हजुरले विवशलाई कपि दियो ।

माथिको तालिकाको वाक्य गठन हेर्दा द्वितीय पुरुषको वाक्य गठनमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले वाक्य गठन गर्दा सामान्यतया क्रियापदको प्रयोगमा त्रुटि गरेको देखियो । तँ, तिमी, तपाईं, हजुर सर्वनाम प्रयोग भएका वाक्यहरूमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले क्रियापदमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । यसको कारण विद्यार्थीले तँ, तिमी, तपाईं, हजुर जस्ता कर्तामा प्रयोग हुने क्रियापदमा विभेद गर्न नसकेको देखियो । यसका साथै बज्जिका भाषामा द्वितीय पुरुषमा प्रयोग हुने क्रियापदमा सामान्य फरक रहेको हुनाले समेत यस्तो त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तृतीय पुरुष :

वक्ता र श्रोताको बिचमा कुराकानी हुँदा विषयवस्तुको रूपमा प्रस्तुत हुने व्यक्ति वा वस्तुलाई जनाउने पुरुषलाई तृतीय पुरुष भनिन्छ । यसमा त्यो,यो, यी, यिनी, यिनीहरू, ऊ, उनीहरू, ती, तिनी, तिनीहरू, उहाँ, उहाँहरू र सबै नामहरू पर्दछन् ।

नेपाली वाक्य	बज्जिका भाषीद्वारा गठित वाक्य
ऊ घर गयो ।	ऊ घर गयो ।
श्यमले पाठ पढ्यो ।	श्यमले पाठ पढ्यो ।
उसले गृहकार्य ग्यो ।	उसले गृहकार्य ग्यो ।
उहाँ बजार जानुहुन्छ ।	उहाँ बजार जान्छ ।
उनीहरू धारामा पानी लिन गए ।	उनीहरू धारामा पानी लिन गयो ।
त्यसले गृहकार्य ग्यो ।	त्यसले गृहकार्य ग्यो ।
विजय आज विद्यालय जान्छ ।	विजय आज विद्यालय जान्छ ।
ऊ मामा घर जान्छ ।	ऊ मामा घर जान्छ ।
विवशले कपि दियो ।	विवशले कपि दियो ।

माथिको तालिकाको वाक्य गठन हेर्दा तृतीय पुरुषको वाक्य गठनमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले वाक्य गठन गर्दा अत्यन्त कम त्रुटि गरेको देखियो । त्यो,यो, यी, यिनी, यिनीहरू, ऊ, उनीहरू, ती, तिनी, तिनीहरू, उहाँ, उहाँहरू सर्वनाम प्रयोग भएका वाक्यहरूमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले क्रियापदमा सामान्य त्रुटि गरेको देखिन्छ । यसको कारण विद्यार्थीले तृतीय

पुरुषका वाक्यहरूमा कर्तामा प्रयोग भएका क्रियापद सामान्य र त्रुटिरहित रहेको देखियो । यसका साथै बज्जिका भाषामा तृतीय पुरुषमा प्रयोग हुने क्रियापदमासमेत सामान्य मात्र फरक रहेकोल त्रुटि कम भएको देखिन्छ ।

निष्कर्ष

बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूले वाक्य गठन गर्दा लिङ्गका आधारमा स्त्रीलिङ्गी वाक्य गठनमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेको देखियो । जस्तै : गछ्छे - गछ्छ, गई - गयो, दौडी-दौडियो आदि । त्यस्तै वचनका आधारमा वाक्य गठन हेर्दा बहुवचनका वाक्यमा एकवचनको क्रियापद प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । जस्तै : हिँड्यौँ-हिँड्यो, गए-गयो, पढ्छन-पढ्छ आदि । आदरका आधारमा वाक्य गठन हेर्दा उच्च आदरार्थी वाक्यमा सामान्य आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरिएको पाइयो । त्यस्तै पुरुषका आधारमा वाक्य गठन गर्दा विद्यार्थीहरूले प्रथम पुरुषको म सर्वनाममा कुनै त्रुटि नगरेको तर हामी सर्वनाममा प्रयोग भएका क्रियापदमा त्रुटि देखियो । जस्तै : पढ्यौँ - पढ्यो, जान्छौँ - जान्छ, गयौँ - गयो । द्वितीय पुरुषको आधारमा वाक्य गठन गर्दा सामान्यतया धेरै जसोले क्रियापदमा त्रुटि गरेको पाइयो । जस्तै : पढ्यौ - पढ्यो, गयौ - गयो । तृतीय पुरुषका वाक्य गठन गर्दा प्राय त्रुटि गरेको पाइएन । तथापी लिङ्गका आधारमा पुलिङ्गी वाक्य, वचनका आधारमा एकवचनका वाक्य र आदरका आधारमा सामान्य आदरार्थी र पुरुषका आधारमा तृतीय पुरुषका वाक्यमा प्राय सबैले शुद्ध वाक्य गठन गरेको पाइयो ।

यस अध्ययनमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको बहुवचन,स्त्री लिङ्ग र उच्च आदरार्थी, प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुषका वाक्य गठनमा समस्या देखिन्छ भने एक वचन, पुलिङ्ग र सामान्य आदर र तृतीय पुरुषमा त्यति धेरै समस्या देखिँदैन ।

समग्रमा यस अध्ययनमा बज्जिका भाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठनमा विभिन्न व्याकरणिक त्रुटि वा वाक्यमा व्याकरणिक विचलन रहेको पाइयो । यसको मुख्य कारण बालबालिकामा कर्ता अनुसारको क्रियापदको प्रयोग सम्बन्धी पूर्ण र स्पष्ट ज्ञान नहुनका साथै निज विद्यार्थीहरूको मातृभाषामा प्रयोग हुने कर्ता र त्यस अनुसारको क्रियापदले प्रमुख भूमिका खेलेको पाइन्छ । बज्जिका भाषामा समान क्रियापद प्रयोग हुने तर त्यस्तै प्रकृतिका वाक्यमा नेपालीमा फरक फरक क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्ने भएकोले यस्ता त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो ।

सन्दर्भ समग्रीसूची

अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०७४), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान* (छैटौँ सं.), रत्न

पुस्तक भण्डार।

अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०७५), *समसामयिक नेपाली व्याकरण*, (छैटौं सं.), रत्न पुस्तक भण्डार ।

अरुण, अवधेश्वर (सन् २००८), *भारती बज्जिका हिन्दी कोश*, कोणार्क प्रकासन ।

खनाल, पेशल (२०८०), *शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति*, सनलाइट पब्लिकेसन ।

खनिया, बुद्धराज (सन् २०२१), वाक्यका आधारमा गुरुङ र नेपाली भाषाको तुलना लेख ।

गिरी, शितल (२०७०), बज्जि र बज्जिका लोक संस्कृति, लोक जीवन र लोक इतिहास, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

बराल कृष्णहरी र एटम नेत्र (२०६८), माध्यमिक नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास, तलेजु प्रकासन ।

भाषा आयोग (२०७८), बज्जिका भाषाको इतिहास, भाषा आयोग ।

भुसाल, केशव (२०७४), *भाषाविज्ञान*, सनलाइट पब्लिकेसन ।

भुसाल, केशव र भट्ट, महेश प्रसाद (२०७७), माध्यमिक नेपाली शिक्षक मार्गदर्शिकाक, सनलाइट पब्लिकेसन ।

यादव, योगेन्द्र प्रसाद (२०६९), नेपालमा बोलिने भाषाहरू, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, (२०६८), *राष्ट्रिय जनगणना*, स्वयम् ।

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, (२०७८), *राष्ट्रिय जनगणना*, प्रतिवेदन, स्वयम् ।

शर्मा, केदार प्रसाद र पौडेल माधव प्रसाद (२०६८), नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

साह, सञ्जय र अधिकारी, गिरिजा (२०७९), बज्जिका भाषा र मिडिया, बज्जिका साहित्य सङ्गम ।